



Warszawa, 06-07-2022 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

XI.543.236.2022.MKR

Pan

Paweł Szefernaker

Pełnomocnik rządu ds.

uchodźców wojennych z Ukrainy

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze!

Jako organ konstytucyjnie powołany do ochrony wolności i praw człowieka od początku kryzysu uchodźczego, związanego ze zbrojną agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, z uwagą przyglądam się sytuacji uchodźców wojennych, szczególnie osób należących do grup wrażliwych, w tym dzieci. Doceniam przy tym olbrzymi wysiłek społeczeństwa polskiego, a także działania organów i służb publicznych zmierzające do niwelowania skutków zaistniałego kryzysu.

Jednym z mechanizmów, który stanowić ma odpowiedź na wyzwania związane z koniecznością zapewnienia osobom przybywającym z Ukrainy, w tym osobom małoletnim, godnych warunków zamieszkania jest rozwiązanie przewidziane w art. 101 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2022 r. poz. 583 ze zm.; dalej: „ustawa”), zgodnie z którym możliwe staje się użyczenie jednostkom samorządu

terytorialnego, z przeznaczeniem na tymczasowe miejsce zakwaterowania, nieruchomości pozostających w zarządzie trwałym zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

W wyniku przeprowadzonej 28 marca 2022 r. wizytacji Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Mrozach przez działający w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur powziąłem informację, że zostały już rozpoczęte przygotowania do ulokowania w tych placówkach cudzoziemców. Jednocześnie zostały mi udostępnione wytyczne Ministerstwa Sprawiedliwości (ozn. DSRiN-III.7050.22.2022), skierowane do dyrektorów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Wynika z nich m.in., że obiekty takie mają służyć jako miejsce zakwaterowania w pierwszej kolejności dla wychowanków ukraińskich domów dziecka i dzieci bez opieki. Omawiany mechanizm znajduje się już więc na etapie wdrożeniowym.

Dostrzegając wyzwania związane z realizacją instrumentu przewidzianego w art. 101 ustawy, pragnę zwrócić uwagę Pana Ministra na szczególnie istotne kwestie związane z wdrażaniem ww. rozwiązania oraz, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.), uprzejmie zwrócić się o udzielenie dodatkowych informacji w tym zakresie.

W pierwszej kolejności chciałbym podkreślić, że osoby przybywające z terenów objętych działaniami wojennymi mogą doświadczać traumy wojennej lub innych stanów wymagających wzmożonej opieki specjalistycznej. Szczególnie narażone są grupy wrażliwe, w tym dzieci. Jako kluczowa jawi się zatem potrzeba zapewnienia adekwatnej opieki specjalistycznej osobom tymczasowo kwaterowanych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Ze wspomnianych wyżej wytycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że uchodźcy wojenni goszczeni we wskazanych placówkach znajdują się pod opieką dotychczasowej kadry pedagogicznej zakładów i schronisk.

W kontekście powyższego należy mieć na uwadze, że zadania tej kadry koncentrowały się do tej pory głównie na działaniach resocjalizacyjnych. Obecnie, wraz ze zmianą charakteru placówek i całkowicie odmiennym profilem osób korzystających tam z

opieki, kompetencje zawodowe kadry, choć z pewnością wysokie, mogą wymagać rozwinięcia, adekwatnie do nowej sytuacji. Byłbym zatem wdzięczny za informację, czy pracownicy pedagogiczni wyżej wskazanych placówek są lub zostaną odpowiednio przeszkoleni, aby nieść pomoc osobom o różnych potrzebach związanych z traumą wojenną i doświadczeniem migracyjnym, ewentualnie, czy planowane jest uzupełnienie personelu o dodatkowych specjalistów, np. ekspertów w zakresie opieki nad dziećmi, które doświadczyły urazów psychicznych w wyniku działań zbrojnych. Jednocześnie chciałbym zwrócić uwagę na różnice kulturowe i językowe mogące w poważnym stopniu utrudnić pracę personelu i wpłynąć na jakość opieki świadczonej cudzoziemcom kwaterowanym w zakładach i schroniskach. Zwłaszcza zapewnienie efektywnej opieki psychologicznej w przypadku braku znajomości języka wydaje się niemożliwe.

Wobec tego uprzejmie proszę o informację, czy planowane jest dodatkowe wsparcie kadry pedagogicznej, poprzez np. zatrudnienie asystentów kulturowych oraz tłumaczy języka ukraińskiego lub zwiększanie kompetencji językowych dotychczasowej kadry.

Nie bez znaczenia jest fakt, że zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich są obiektami o charakterze izolacyjnym. Są one przystosowane do tej funkcji także pod kątem infrastruktury – zwykle w oknach zainstalowane są kraty, bramy oraz drzwi są dodatkowo wzmocnione, a teren ogrodzony jest płotem zwieńczonym odkoszami ostrzowymi lub kolczastymi.¹ Mimo że z wytycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, iż mobilność obywateli Ukrainy kwaterowanych w takich placówkach nie będzie ograniczona, a placówki te, co oczywiste, przestaną pełnić funkcje izolacyjne, to wciąż istnieje ryzyko, że pobyt w takim otoczeniu będzie wpływał niekorzystnie na osoby, które doświadczyły ciężkich przeżyć wojennych. Mając to na uwadze, proszę o przedłożenie informacji, czy w placówkach, gdzie tymczasowo przebywają lub mają przebywać uchodźcy wojenni z Ukrainy, w tym osoby małoletnie, wykonywane będą modyfikacje infrastrukturalne, polegające na likwidacji elementów

¹ § 105³⁷ ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. 2017 poz. 487, t.j.; dalej: „rozporządzenie”).

charakterystycznych dla miejsc izolacji (np. demontaż krat, drutów kolczastych, dodatkowych zabezpieczeń).

W odniesieniu do infrastruktury, należy także wyeksponować sytuację obywateli Ukrainy o szczególnych potrzebach, którzy mogą zostać zakwaterowani w takim zakładzie lub placówce. Wśród nich mogą się znajdować osoby z niepełnosprawnościami, których stan wymaga odpowiednich dostosowań bezpośredniego otoczenia fizycznego. Chciałbym podkreślić istotę uwzględnienia indywidualnych uwarunkowań poszczególnych osób także w tym względzie. Byłbym wdzięczny za uwrażliwienie osób odpowiedzialnych za wdrażanie omawianego rozwiązania na szczególne potrzeby niektórych grup cudzoziemców. W tym zakresie proszę o informację, czy przewidywane jest kwaterowanie osób z niepełnosprawnościami lub innych osób o szczególnych potrzebach w tego typu placówkach. Jeśli tak, to czy placówki te są lub zostaną odpowiednio przystosowane do potrzeb takich osób.

Nie można przy tym zapominać o dotychczasowych wychowankach przekształcanych zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, którzy zostaną relokowani do innych obiektów tego typu. Choć zagadnienie to pozostaje w gestii Ministerstwa Sprawiedliwości chciałbym w tym miejscu zwrócić uwagę na potrzebę zatroszczenia się o płynną adaptację przenoszonych wychowanków w nowych ośrodkach i konieczność zapewnienia w takich placówkach warunków odpowiednich do potrzeb małoletnich, w tym potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną czy nieletnich z zaburzeniami rozwoju osobowości.

Mając na uwadze wszystkie powyższe wątpliwości proszę Pana Ministra o pomoc w ustaleniu, ile porozumień między organami jednostek samorządu terytorialnego a Ministerstwem Sprawiedliwości, przewidzianych w art. 101 ust. 2 ustawy, zostało do tej pory zawartych (nawet jeżeli same obiekty pozostają w tym momencie puste).

Dodatkowo, byłbym wdzięczny za wskazanie placówek, które według stanu na dzień udzielenia przez Pana Ministra odpowiedzi na niniejsze wystąpienie zostały już przekształcone w tymczasowe miejsca zakwaterowania oraz placówek, których przekształcenie jest dopiero planowane. Byłbym ponadto zobowiązany za podanie

liczby cudzoziemców, w tym osób małoletnich przebywających bez opieki, którzy zostali zakwaterowani w przekształconych zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Jeżeli to możliwe prosiłbym o wyszczególnienie w tym zestawieniu dzieci pochodzenia romskiego przebywających w Polsce bez opieki, gdyż do Biura RPO docierają sygnały o trudnej do ustalenia lokalizacji tej grupy potrzebujących.

Niezależnie od powyższego chciałbym też poinformować Pana Ministra o docierających do mojego Biura sygnałach świadczących o problemach związanych z długoterminowym kwaterowaniem uchodźców wojennych z Ukrainy. Zgodnie z art. 13 ust. 1 ww. ustawy, każdemu podmiotowi, w szczególności osobie fizycznej prowadzącej gospodarstwo domowe, który zapewni na własny koszt zakwaterowanie i wyżywienie obywatelom Ukrainy, o których mowa w ustawie, może być przyznane na jego wniosek świadczenie pieniężne z tego tytułu, nie dłużej niż za okres 120 dni od dnia przybycia obywatela Ukrainy na terytorium RP. Według przekazanych mi informacji wiele osób, które zdecydowały się gościć u siebie uchodźców wojennych tuż po ich przybyciu do naszego kraju, wkrótce nie będzie mogło kontynuować udzielania im pomocy wyłącznie z powodu braku środków finansowych, w tym przede wszystkim braku możliwości pobierania ww. świadczenia, co może negatywnie wpłynąć na sytuację cudzoziemców, w tym na nasilenie się zjawiska bezdomności. W tym zakresie niewystarczająca może okazać się niedawna zmiana wprowadzona w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2022 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie maksymalnej wysokości świadczenia pieniężnego przysługującego z tytułu zapewnienia zakwaterowania i wyżywienia obywatelom Ukrainy oraz warunków przyznawania tego świadczenia i przedłużania jego wypłaty (Dz.U. poz. 1336), dzięki której gminy zyskały możliwość przedłużania okresu wypłaty wspomnianych świadczeń w przypadkach, gdy pomoc w postaci zakwaterowania i wyżywienia udzielana jest obywatelom Ukrainy należącym do wymienionych w rozporządzeniu grup wrażliwych (dotyczy to m.in. pomocy świadczonej osobom posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności, kobietom po 60-tym i mężczyznom po 65-tym roku życia, kobietom w ciąży). Jakkolwiek zrozumiała jest intencja, aby rozwiązanie polegające na przyjmowaniu uchodźców wojennych z

Ukrainy przez osoby prywatne, angażujące się w tę formę pomocy, miało charakter tymczasowy to jednak takie podejście powinno uwzględniać realia związane z dostępnością innych form zakwaterowania, zwłaszcza dostępnością nieruchomości na rynku najmu i kosztami takiego najmu. A przede wszystkim, wycofanie się z wypłaty świadczeń osobom pomagającym nie powinno narażać potrzebujących na kryzys bezdomności.

Mając powyższe na uwadze, uprzejmie proszę Pana Ministra o analizę wskazanych zagadnień oraz rozważenie celowości i możliwości przedłużenia okresu przyznawania świadczenia z tytułu zapewnienia zakwaterowania i wyżywienia obywatelom Ukrainy. Uprzejmie proszę również o informację, czy zostały już podjęte działania, a jeśli tak to jakie, w celu zminimalizowania możliwych skutków, jakie przyniesie rosnąca liczba osób rezygnujących z udzielania uchodźcom wojennym z Ukrainy pomocy w postaci zakwaterowania.

Z wyrazami szacunku

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/